

מִן הַסִּפְרוֹת הַמַּקְצוּעִית

חנה יבלונקה, ילדים בסדר גמור: ביוגרפיה דורית של ילידי הארץ
1948–1955. ראשון לציון: ידיעות אחרונות, ספרי חמד, 2018. 430 עמ'.

יעל זרובבל

הרעיון לכתוב ביוגרפיה של הדור שנולד בשנים הראשונות למדינה הוא מרתק וחשוב. לזכותה של חנה יבלונקה, היסטוריונית בעלת שם שפרסמה מחקרים חשובים על ניצולי השואה, על משפט אייכמן ועל היבטים אחרים של החברה הישראלית וזיכרון השואה, יש לזקוף את זיהוי פרויקט המחקר שהוביל לספר שלפנינו ואת הניסיון ליצור דיוקן קיבוצי של דור זה. בניגוד למחקר הענף שזכה לו דור תש"ח והדיוקן הקיבוצי של "הצבר", דור הישראלים הילידים הראשונים, כפי שהמחברת מציינת בדברי הפתיחה, לא זכה לשם קיבוצי שיבחין אותו כיחידה חברתית בזכות עצמה. ספר זה נועד אפוא למלא את החסר, ויבלונקה מתייחסת אל הקבוצה החברתית שזיהתה כ"דור המדינה". המחברת עצמה שייכת לאותו דור, ולמען הגילוי הנאות גם כותבת שורות אלו משתייכת אליו. כבת הדור וכחוקרת תרבות וזיכרון ניגשתי לקריאת הספר בסקרנות ובעניין.

לבחירת המחברת להגדיר את דור הישראלים הראשונים כמי שנולד בארץ בין 1948 ל-1955 יש משמעות עמוקה בהבניית דיוקנו הקיבוצי. ברי שכל קביעת גבולות היא שרירותית במידה מסוימת, ויבלונקה מודעת לבעיה זו. היא מציינת שהדיוקן איננו כולל את ילידי הארץ המשתייכים לקבוצות תרבותיות הנמצאות מחוץ לקונצנזוס היהודי-הציוני (ערבים וחרדים), ילידי הארץ שנולדו קרוב להכרזת המדינה או מי שהגיעו לישראל באותן שנים כתינוקות וילדותם עוצבה בתקופה הנדונה בספר. הגדרה צרה זו

* פרופ' יעל זרובבל, אוניברסיטת ראטגרס, ניו ג'רזי.
דואר אלקטרוני: yael.zerubavel@rutgers.edu

של "דור המדינה" משפיעה על השרטוט של דיוקנו הקיבוצי, שאיננו משקף את השונות החברתית גם בתקופה זו.

המבנה הכרונולוגי של הספר מדגיש את היסוד הביוגרפי. הדיון עוקב אחר התפתחותם של בני הדור במהלך שלושת העשורים הראשונים לחייהם, מינקות דרך הילדות והנערות ועד התבגרותם בתקופת השירות הצבאי ולאחריה. הדיון נע בין תיאור הרקע ההיסטורי וההתפתחויות החברתיות והפוליטיות המרכזיות בישראל בשנים הנדונות בקווי מתאר רחבים לבין הצגת היבטים שונים בחייהם של בני הדור באותו פרק זמן. הביוגרפיה מבליטה את נקודות המפנה בחיי המדינה שתרמו לעיצוב פני הדור. ציוני דרך אלו משקפים את תרבות הזיכרון הישראלית: מנקודת הפתיחה של תש"ח הן עוברות דרך חגיגות העשור, 1967, מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים. רק סיום כיתה ה' נוסף כציון ביוגרפי שאיננו קשור לתולדות המדינה.

מבנה זה גם מתקשר לתזה הרחבה שהביוגרפיה מציגה, שהיא מעניינת ומעוררת מחשבה. ילדים בסדר גמור מאפיין את בני דור המדינה כמי שגדלו והתגברו כ"ילדים טובים", שמילאו אחר הציפיות של המדינה ושל הוריהם. תפיסה זו מוצגת דרך הפרקים הדנים בילדותם ובנערוּתם, בהתגייסות לצבא, בבחירה בנישואים ובהדגשת המשפחתיות. ואולם, בעקבות החוויות המטלטלות שחוו בני הדור במלחמת ההתשה ובמלחמת יום הכיפורים נבקעו סדקים בגישה זו. דור המדינה, שבניו שירתו כחיילים בתקופה זו, אם בשירות סדיר ואם במילואים, התלבטו לנוכח הפער בין אמונתם בערכים ובנורמות שחונכו עליהם לבין המציאות שנקלעו אליה במהלך מלחמות אלו, וגילווי ספקות, כעס ותסכול גררו גם ביטויי מחאה במרחב הציבורי. התפיסה הנוסטלגית, המופיעה בפתח הדבר ובנקודות שונות לאורך הספר, כגון ההתייחסות ל"בני דור ילידי המדינה הראשונים, המתוקים, התמימים" (עמ' 184), מיותרת ופוגמת בדיון ובחשיבות האבחנה על המשבר הדורי. אם קיימות עדויות לנוסטלגיה כתופעה חברתית של בני הדור (ונראה לי כי התגובה הנוסטלגית לעבר היא אחת המגמות המאפיינות את התרבות הישראלית כיום), ניתן היה לדון בה כחלק מן הביוגרפיה הדורית.

החלק הראשון על הילדות מציג נתונים סטטיסטיים ומתמקד בציפיות ההורים ובתהליך התברות בבתי הספר מתוך תיאור מערכת הלימודים והטקסים שהיו אופייניים לתקופה זו. ההתייחסויות לשירים ולספרים שהיו מקובלים בשנים אלו והמובאות מעיתונות הילדים (בראש ובראשונה, הארץ שלנו) הן בין הנקודות המעניינות בחלק זה. הביובליוגרפיה העשירה מעידה על היקף מרשים של מקורות הכוללים תיקים בארכיונים שונים, תכניות לימוד וספרי לימוד, עיתונות יומית ועיתונות לילדים, שנתונים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וספרי זיכרונות וספרות יפה, נוסף על מקורות משניים. ואולם, הבחירה שלא לכלול הפניות למקורות המידע במקומות הרלוונטיים לדיון חסרה לקורא המעוניין לדעת על מה מבוססים התיאורים או ההכללות המופיעים בספר. ייצוג גדול יותר של סיפורי המרואיינים ושל חומר תיעודי מתקופת הילדות (כגון מכתבים, יומנים, תמונות וסרטונים) היה תורם לעושר הדיון, והתייחסויותיה

של המתברת לילדותה ולנעורתה אכן מדגימות את התרומה של הסיפורים והקולות האישיים לעיבוי הדיוקן הקיבוצי. ייתכן שההסתמכות על מספר כה מוגבל של ראיונות אישיים תרמה לכך (28 הראיונות מוסברים בבחירה להתמקד בראיונות של מי שנולדו בה' באייר תש"ח ומי שניתן היה לראיין), וחבל. הראיונות האישיים פותחים פתח חשוב לחקר הזיכרונות והתובנות של בני הדור, כפי שגם מבליט השימוש הנרחב שנעשה בהם בפרקים האחרונים.

ככל שמתקדמים בקריאת הספר, נראה כי הדיוקן של בני הדור מקבל צביון שונה ומורכב יותר, והפרקים המרתקים והמורכבים ביותר של הספר מופיעים בסופו. הדיון בתקופת הנערות מתייחס לתגובותיהם לאירועים היסטוריים מרכזיים, ליחסם לסביבתם, לקבוצות שונות בחברה היהודית הישראלית ולערבים. התיאור של תרבות הפנאי של ילדי התיכון, הספרות והסרטים שהיו אהודים עליהם, וגם המשמעות החברתית של ההשתייכות לתנועת נוער והליכה למסיבות סלוניות, מעניין ותורם צבע וריח לתיאור התקופה. עם זאת, נראה כי הדיוקן שהספר מגיש, משקף בעיקר את בני הנוער העירוני החילוני מן המעמד הבינוני, ונקודת מבטם של האחרים – הנוער שגדל בכתים מזרחיים מסורתיים או בתרבות הלאומית-דתית – נשארת בשולי הדיון. בני הקיבוצים זוכים להתייחסויות קצרות, כמו בדיון בנושא העלייה לתורה בחגיגות בר המצווה של בני הדור, אך בפרקים האחרונים הם זוכים להתייחסות נרחבת הקשורה לייצוגם הגבוה יחסית בסטיסטיקה של הנופלים ולתיאורים של חוויות הלחימה והתגובות לשכול שהם חוו.

הפרקים האחרונים בדיוקן הדור דנים בתגובותיו למלחמות, מ־1967 דרך מלחמת ההתשה ועד מלחמת יום הכיפורים, שהמתברת רואה אותן כרצף של מלחמה נמשכת. הביוגרפיה מצגה שלל מובאות ממקורות ראשוניים המתארות את החוויות של בני הדור ושל בני משפחותיהם, וריבוי הקולות האישיים תורם ליצירת תיאור מעובה ומורכב של תקופה זו. גם אם הדיוקן משאיר חלקים מסוימים של בני דור המדינה מחוץ לתמונה, הדיון בתגובות של בני הדור למלחמת ההתשה ולמלחמת יום הכיפורים מקבל ממד אישי ועמוק יותר. הקריאה הצמודה של מקורות וקולות שונים מגבה את האבחנה על תחושת ההזנחה של החיילים בני הדור הנמצאים בחזית וחשים באדישות העורף כלפי המציאות שהם חווים בתקופת מלחמת ההתשה. בדומה, התיאורים של תחושת הבגידה של החיילים שהופקרו במוצבים במלחמת יום הכיפורים נוקבים ומזעזעים, והם נארגים במסכת רחבה יותר של תגובות החברה הישראלית בכללותה למלחמה זו.

הדיון בתגובות המאוחרות לשבר שנחווה בתקופת המלחמה מתמקד בבעייתיות הזיהוי והטיפול בתופעת הלבם הקרב, בדחף לתייעוד חוויות המלחמה ומקומן בחייהם של בני הדור והתופעה של עזיבת הארץ לאחר המלחמה. התיאור הקשה והמורכב של תקופה זו בחיי דור המדינה מגבה את הקביעה של יבלונקה כי השבר שהם חוו מסמל את סיום התקופה ואת תחילתו של עידן חדש. במונחי התזה של יבלונקה, מלחמת ההתשה ומלחמת יום הכיפורים מציינות את תום עידן "התמימות" שאפיינה את בני הדור (עמ' 175).

329). בהתייחסות רחבה יותר לסדקים שנבקעו בעולמם של בני דור המדינה מציינת יבלונקה את ההקבלה בין תיחום המדינה בעקבות מלחמת 1948 והטמעת הנורמות והגבולות החברתיים על-ידי בני דור המדינה בילדותם לבין פריצת הגבולות של המדינה ב־1967 שהביאה לשבירת הגבולות והקונפורמיות של בני דור המדינה. בנקודה דרמטית זו של השינוי העמוק בחוויות הדור והמהפך הפוליטי שחל במדינת ישראל, מסתיימת הביוגרפיה של דור המדינה.

הדיוקן של ילדים בסדר גמור מציב בפני הקורא מבט לאחור על הילדים הראשונים של תקופת המדינה הנכנסים עתה לעשור השמיני לחייהם. הספר תורם נדבך נוסף לחקר החברה הישראלית ומציב בפני הקורא את האתגר להמשיך ולחשוב על משמעות השבר וחותמו על המשך דרכם של בני הדור, בגווניו השונים, במבט לאחור.